

Šimon Marinčák

**NIEKOĽKO POZNÁMOK KU KOMUNIKÁCIÍ
MEDZI BYZANTSKO-SLOVANSKOU
A LATINSKOU TRADÍCIU V KATECHIZME
JOZEFA DE KAMELISA Z ROKU 1698**

Ján (Joannis) De Kamelis¹ sa narodil na ostrove Chios pravdepodobne v roku 1641.² Národnosťou bol Grék, avšak pochádzal z rodiny, ktorá bola po oboch líniách (otcovej i matkinej) rímskokatolíckeho obradu.³ Ako taký musel neskôr „sfalšovať“ svoje dokumenty, aby mohol byť prijatý na štúdiá do Gréckeho kolégia v Ríme.⁴ V Ríme absolvoval na vtedajšiu dobu to najlepšie vzdelanie, ktoré bolo založené výlučne na scholastickej teológii. Orientoval sa však tiež v teológii niektorých východných cirkevných Otcov. Podľa prameňov študoval diela autorov ako Ján Damaský, Dionýz Areopagita, Atanáž, Gregor Naziánsky, Maxim Vyznávač, Epifanios zo Salamíny, Gregor Palamas, Markos Eugenikos a ďalších.⁵

Pastoračné a administrátorské zručnosti nadobudol pri svojej misijnej činnosti a neskôr v službe v reholi Baziliánov a vo Vatikáne. V roku 1689 bol napokon menovaný apoštolským administrátorom Mukačevskej eparchie.⁶ Zdá sa, že De Kamelis sa aj počas svojho pobytu v Ríme príliš nezaoberal filozoficko-teologickými špekuláciami, ale sústredil sa skôr na pastorálne a asketické otázky⁷ a túto svoju črtu využil aj počas svojej aktivity v Mukačevskej eparchii.

Jeho práca ako administrátora eparchie sa niesla v znamení pozdvihovania duchovnej a vzdelanostnej úrovne kléru a veriacich. Aby vo svojej činnosti ľahšie dosiahol žiadané výsledky, obrátil sa na model, ktorý sa v tom čase pokladal za najúspešnejší – a síce na katechizmus.⁸ Biskup De Kamelis poznal dôležitosť aj obsah vtedajších katechizmov ešte z čias svojich štúdií, keďže rovnako ako ostatní študenti Gréckeho kolégia, aj on musel spamäti recitovať katechizmus známy ako *Dottrina*

¹ Meno Jozef si zvolil pri vstupe do baziliánskej rehole.

² Známý je len dátum jeho krstu: 7. decembra 1641. Cf. Frygios, „Considerazioni sulla preparazione culturale,“ 40.

³ Cf. Frygios, „Considerazioni sulla preparazione culturale,“ 43. István Baan je názoru, že rodičia De Kamelisa boli katolíci gréckeho obradu, pretože inak by nemohol študovať v Gréckom kolégiu, ani stať sa baziliánskym mníchom. Cf. Baan, „Nomina e ordinazione,“ 125.

⁴ Cf. Frygios, „Considerazioni sulla preparazione culturale,“ 43.

⁵ Cf. Frygios, „Considerazioni sulla preparazione culturale,“ 51.

⁶ Ohľadom jeho života, pozri Pekar, *Bishops*, 9.

⁷ Cf. Frygios, „Considerazioni sulla preparazione culturale,“ 53.

⁸ Cf. Pop, „Catechismo,“ 246.

Christiana, ale mal tiež naštudovaný *Katechizmus* Cyrila Jeruzalemského a *Rímsky katechizmus* ustanovený na Tridentskom koncile.⁹ Ako dobrý pastier si uvedomoval, že tieto katechizmy, hoci sú ideálne pre latinských veriacich a klérus, pre klérus a veriacich Mukačevskej eparchie nie sú ideálne; pre ich potreby je potrebný katechizmus, ktorý by odrážal potreby a tradície práve tejto cirkvi.

Na svojom katechizme pracoval De Kamelis zrejme od začiatku svojej biskupskej služby a dokončil ho už v roku 1693.¹⁰ O vytvorení katechizmu pre východných veriacich pravdepodobne uvažoval už aj predtým, keďže vieme, že už v roku 1679 pracoval v Ríme na preklade Tridentského katechizmu z latinčiny do gréčtiny.¹¹ Tento preklad mu mohol neskôr slúžiť ako podklad pre vytvorenie katechizmu v cirkevnej slovančine. Existuje tiež názor, že do cirkevnej slovančiny bola preložená latinská verzia katechizmu z roku 1696.¹²

Pozrime sa na niekoľko zaujímavých momentov z jeho katechizmu, aby sme prenikli do zmysľania a pastoračnej prezieravosti biskupa Jozefa De Kamelisa:

V úvode katechizmu sa zameriava na duchovnú stránku pastiera. Opisuje, aký by kňaz mal byť, aký by byť nemal, pričom na vysvetlenie jednotlivých požiadaviek používa západnú terminológiu. Hovorí o článkoch viery (*artikuly viery*), o Božích a cirkevných prikázaniach, o sviatosťoch (*sakramenty*) nového Zákona (*Testament*) atď.¹³ Zároveň v nasledujúcej kapitole navrhuje spôsoby, akými majú kňazi túto nauku podávať ľuďom.¹⁴

Vysvetľuje, ako je pri prežehnávaní potrebné zložiť prsty ruky: tri prsty na počesť najsvätejšej Trojice v jednom Božskom bytí, ostatné dva spolu na počesť dvoch prirodzeností, Božskej a ľudskej, v spolupodstatnej jednote. Keď žehná kňaz, ruky skladá do podoby gréckych písmen IC XC, aby ukázal, že jeho požehnanie prichádza od Ježiša Krista.¹⁵

V texte vyznania viery už uvádza, že Svätý Duch vychádza z Otca i zo Syna, teda už aplikuje Filioque. Vo vysvetlení hovorí, že Svätý Duch sa od Otca i Syna odlišuje len v tom, že od nich pochádza, to ostatné (napr. moc) je zhodné. Tejto téme sa venuje aj ďalej, citujúc Sväté Písmo (Jn 15), kde sa hovorí, že Svätý Duch vychádza z Otca. Následne podáva bohaté vysvetlenie teologického charakteru, ktoré odráža dobové teologické myslenie. Výsledok, že rímska cirkev urobila dobre, že

⁹ Cf. Frygios, „Considerazioni sulla preparazione culturale,“ 47.

¹⁰ Cf. Pop, „Catechismo,“ 250.

¹¹ Cf. Vasil', „L'opera ascetica,“ 103.

¹² Cf. Pop, „Catechismo,“ 246-247.

¹³ Cf. *Katechisis*, 1-8.

¹⁴ Cf. *Katechisis*, 9-11.

¹⁵ Cf. *Katechisis*, 20-21.

pridala Filioque ako článok viery a explicitne ho zaradila do vyznania viery, vyvodzuje De Kamelis na str. 65. Tvrdí, že pridaním slova Filioque sa v tomto prípade neporušuje príkaz koncilu v Efeze o tom, že nik nesmie navrhnúť, upraviť, či formulovať odlišnú vieru, než je viera za-
 definovaná na koncile v Nicei,¹⁶ pretože tu sa neformuluje žiadna nová viera, len sa osvetľuje skutočnosť v tejto viere obsiahnutá. Odvoláva sa tiež na závery Florentského koncilu tvrdiac, že keďže na onom koncile boli samí vzdelení ľudia, ktorí s Filioque súhlasili, je dobré nasledovať ich príklad.¹⁷

Uvedením modlitby „Raduj sa“ (a nielen tej) v prednikonskej forme explicitne dokazuje, že v prostredí Mukačevskej eparchie sa u východných veriacich neaplikovali závery Moskovskej synody z roku 1655.¹⁸

V časti venovanej cirkevným prikázaniam hovorí De Kamelis o sviatkoch, ktoré je potrebné sláviť. Sviatky rozdeľuje na povinné, ktoré sa slávia z prikázania (všeobecne záväzné) a sviatky slávené „z náboženstva“ (miestne, v súlade s miestnou tradíciou). Z prikázania, teda v našom ponímaní „prikázané sviatky“ označuje v texte krížikom a ďalej vymenúva tie, ktoré sa miestne držia vo výnimočnej úcte a majú sa dodržiavať, ak je k tomu vôľa. Sviatky sú uvedené nasledovne:¹⁹

September

- 8. Narodenie Presv. Bohorodičky +
- 14. Povýšenie sv. Kríža +
- 26. Sv. apoštola a evanjelistu Jána

Október

- 6. Sv. Apoštola Tomáša
- 23. Sv. Apoštola Jakuba
- 26. Sv. veľkomučeníka Demetra

November

- 8. Zbor sv. arcistratéga Michala +
- 13. Sv. Jána Zlatoústeho
- 14. Sv. Apoštola Filipa
- 16. Sv. Apoštola a Evanjelistu Matúša
- 21. Uvedenie Presv. Bohorodičky +
- 24. Sv. veľkomučeníčky Kataríny
- 30. Sv. Apoštola Andreja

¹⁶ Cf. COD, 65.

¹⁷ Cf. *Katechisis*, 55-70.

¹⁸ Cf. *Katechisis*, 120.

¹⁹ Cf. *Katechisis*, 122-123.

December

6. Sv. Mikuláša arcibiskupa Myry v Likai +
9. Počatie sv. Anny, keď počala Bohorodičku
25. Narodenie nášho Pána J. Krista +
26. Zbor Presv. Bohorodičky +
27. S. prvomučeníka arcidiakona Štefana +
29. Sv. detí zabitých Herodesom - 14-tisíc

Január

1. Obriezka nášho Pána J.K. +
6. Zjavenie Pána +
17. Nášho prepodobného otca Antona Veľkého
18. Našich sv. otcov Atanáza a Cyrila
25. Nášho sv. otca Gregora Nazianského
27. Nášho sv. otca Jána Zlatoústeho
30. Troch svätiteľov Bazila, Gregora a Jána +

Február

2. Stretnutie Pána +
8. Sv. mučeníka Teodora Stratilata
17. Sv. veľkomučeníka Teodora Tyróna
24. 2. nájdenie čestnej hlavy Krstiteľa

Marec

9. Svätých 40 mučeníkov
25. Zvestovanie Presv. Bohorodičke +

Apríl

23. Sv. veľkomučeníka Juraja +
25. Sv. Apoštola a Evanjelistu Marka
30. Sv. Apoštola Jakuba

Máj

2. Nášho sv. otca Atanáza
8. Sv. Apoštola a Evanjelistu Jána +
21. Sv. kráľov Konštantína a Heleny
25. 3. nájdenie hlavy Sv. Jána

Jún

11. Sv. apoštolov Bartolomeja a Barnabáša
19. Sv. Apoštola Júdu
24. Narodenie sv. Jána Krstiteľa +
29. Sv. najvyšších apoštolov Petra a Pavla +
30. Zbor. sv. dvanástich apoštolov +

Júl

8. Sv. proroka Eliáša
22. Sv. Márie Magdalény
25. Usnutie sv. Anny
27. Sv. veľkomučeníka Panteleimona

August

6. Premenenie Pána +
9. Sv. Apoštola Matúša
15. Usnutie Presv. Bohorodičky +
29. Sťatie čistej hlavy sv. Jána Krstiteľa +

Všetky tieto nepohyblivé sviatky sa majú sláviť s náležitou vierou, spevom a liturgiami.²⁰ Za povinné pohyblivé sviatky označuje tieto:

- Prvý pondelok a utorok po Vzkriesení +
- Nanebovstúpenie Pána +
- Prvý pondelok po zoslaní Svätého Ducha +
- Veľký štvrtok strastného týždňa +

Zaujímavé je odporúčanie, aby východní veriaci podobne, ako to robia rímskokatolíci, tiež s veľkou vážnosťou a úctivosťou oslavovali jednotlivých apoštolov. Podobne sa vyjadruje aj o iných sviatkoch.²¹

Aby mohli ľudia živiaci sa každodennou prácou svojich rúk žiť bez hriechu, môžu podľa katechizmu pracovať vo všetky sviatky okrem 8. septembra, 2. februára, 25. marca, 15. augusta, 8. mája, 24. júna, 29. augusta.²²

Definícia pôstu, ako ju uvádza katechizmus, sa od súčasnej nijako nelíši. Ako vraví, postiť sa znamená jesť raz denne a zdržiavať sa od mäsa i mliečnych jedál. Ale, kvôli ľudskej slabosti, je dovolené jesť niečo aj večer. Na niektorých miestach sa zrejme množstvo konzumácie dovoleného jedla limitovalo aj váhou, keďže katechizmus vysvetľuje, že aj vďaka blízkosti k Rimanom [t.j. latinským veriacim], nie je potrebné jedlo vážiť, aby sme mali istotu, že zjeme len 170 gramov.

Rovnako, čo sa týka pitia, je podľa katechizmu dovolené piť podľa vôle, ale treba byť ostražitý, aby sa človek neprepil. Konkrétny nápoj tu katechizmus nešpecifikuje, ale z kontextu vyplýva, že by mohol hovoriť aj o alkoholických nápojoch.²³

Katechizmus uzatvára, že postiť znamená žiť striedmo, zdržiavať sa mäsa a jesť len raz denne. Prísnejším pôstom by bolo, ak by sa niekto

²⁰ Cf. *Katechisis*, 136.

²¹ Cf. *Katechisis*, 137.

²² Cf. *Katechisis*, 138.

²³ Cf. *Katechisis*, 138.

zdržiaval aj mliečnych produktov, a v prísnosti by pokračoval ten, kto by sa zdržiaval od rýb, oleja, vareného a delikátneho jedla,²⁴ a nepil víno. Najprísnejším pôstom je, keď niekto je len ovocie alebo zeleninu, a pije len vodu.²⁵

Veriaci je viazaný postiť počas štyridsiatich dní pred Narodením a Vzkriesením, pred Usnutím počnúc 1. augustom, pred sviatkom sv. Petra a Pavla, každú stredu a piatok (s výnimkou niektorých špeciálnych dní), na sviatok Povýšenia Svätého Kríža, ak by 14. september pripadol na ktorýkoľvek deň týždňa, a rovnako aj sviatok S'fatia hlavy sv. Jána Krstiteľa 29. augusta.²⁶ Neskôr sumarizuje tieto pôsty a opakuje, že východná tradícia žiada postiť sa štyridsať dní pred Narodením, štrnásť dní pred Usnutím a trinásť dní pred sviatkom sv. Petra a Pavla. Pri všetkých troch pôstoch netreba jesť mäso, mliečne produkty, niektorí ľudia nejedia ani ryby, mnohí z nich sa zdržiavajú konzumácie oleja a vína. Východní veriaci majú podľa neho zvyk zdržiavať sa jedenia mäsa tiež celý týždeň pred Veľkým pôstom a dodržiavajú pôst v mnohé ďalšie dni,²⁷ ktoré však katechizmus už bližšie nešpecifikuje.

Katechizmus spomína tiež dišpenzy od pôstu. Pôst tak nezaväzuje chorých a tých, ktorým by mohol poškodiť zdravie.²⁸ Deti, starí, pracujúci, tí ktorí cestujú, tehotné a dojčiace ženy nie sú povinní dodržiavať pôst a čo sa týka množstva jedla, môžu jesť koľko chcú. Avšak, musia sa zdržiavať od mäsa.²⁹

Katechizmus špecifikuje, že v severných oblastiach [zrejme hovorí o severnej časti vtedajšieho Uhorska, teda o dnešnom Slovensku] sa dovoľuje konzumácia mliečnych produktov a jedla pripraveného na masť, keďže je tam nedostatok oleja na varenie a morských plodov, ako aj nedostatok ďalších jedál, ktoré sa na Východe aj Západe v pôste bežne konzumujú.³⁰ Neskôr spresňuje, že keďže je v nemeckých a uhorských krajinách [t.j. v Rakúsku a Uhorsku] nedostatok olivového oleja, ktorý je navyše aj finančne náročný, je dovolené použitie tuku [masla, masti], a keďže tam nie je dostatok ovocia a morských plodov ako v Taliansku a Grécku, mliečne produkty sú tiež dovolené.³¹

Stredy a piatky bez pôstu sú len v týždni po Vzkriesení, po Päťdesiatnici, po Narodení a pred Mäsopôstnou nedeľou.³²

²⁴ V katechizme суштельный.

²⁵ Cf. *Katechisis*, 286-287.

²⁶ Cf. *Katechisis*, 139.

²⁷ Cf. *Katechisis*, 141.

²⁸ Cf. *Katechisis*, 142.

²⁹ Cf. *Katechisis*, 143.

³⁰ Cf. *Katechisis*, 142-143.

³¹ Cf. *Katechisis*, 337.

³² Cf. *Katechisis*, 143-144.

V mnohom sa De Kameliso v katechizmus nevyhol dobovým zvyklostiam. Hovorí o sakramentoch, vymenúva ich sedem a pre ich platnosť vymenúva päť podmienok: matériu, formu, slúžiaceho, prijímajúceho a úmysel.³³ Používa slovo celebrovať³⁴ a za formu eucharistie považuje slová ustanovenia.³⁵ O prijímaní nemlúvniat hovorí, že tento „zvyk“ nie je potrebné chváliť, ani haniť.³⁶

Katechizmus zostavený biskupom Jozefom De Kameliso bol modelovaný podľa Tridentského katechizmu (*Catechismus ex decreto Concilii Tridentini ad parochos Pii V jussu editus* [Romae 1566]) a prihliadalo sa aj ku katechizmu Roberta Bellarina *Dottrina Cristiana Breve* (1597). De Kamelis zamýšľal vytvoriť pre svoj klérus a veriacich príručku, ktorá by lepšie zodpovedala ich potrebám, preto je tento katechizmus označený pokusom oslobodiť sa od vplyvu obidvoch vyššie spomenutých katechizmových vzorov.³⁷ Okrem množstva západných prvkov, ktoré sa logicky museli odraziť aj v tomto katechizme, sa v ňom nachádza aj množstvo úprav pochádzajúcich z východného prostredia, najmä Grécka, ale nájdu sa tam aj prvky vychádzajúce zo zvyklostí Mukačevskej eparchie. Ich začlenenie do celku katechizmu svedčí o schopnosti De Kamelisa kriticky zvažovať a aplikovať východné prvky do schémy vytvorenej pre latinskú cirkev a modifikovať ju pre potreby veriacich Mukačevskej eparchie. Porovnanie štýlu a doktrinálneho obsahu De Kameliso vho *Katechizmu* a rôznych *Dottrinae christianae* napísaných ďalšími jeho súčasníkmi bývalými študentmi gréckeho kolégia zdôrazňuje originalitu De Kamelisa na tomto poli.

Celkom na záver ešte jeden primát, ktorý má tento katechizmus: ide vôbec o prvú knihu v cyrilike vydanú v Uhorsku.³⁸

BIBLIOGRAFIA

- Baan, „Nomina e ordinazione“ = I. Baan, „Nomina e ordinazione di Giovanni Giuseppe De Camillis a vescovo di Sebaste e vicario apostolico,“ *Da Roma in Hungaria* (Tamás Végheő ed.) (Nyíregyháza 2009) 123-132.
- COD = G. Alberigo et alii (eds.), *Conciliorum Oecumenicorum Decreta* (Bologna 1996) 65.
- Frygios, „Considerazioni sulla preparazione culturale“ = A. Frygios, „Considerazioni sulla preparazione culturale e attività pastorale di Joannes De Camillis da Chios, futuro vescovo di Munkács (1641-1707),“ *Da Roma in Hungaria* (Tamás Végheő ed.) (Nyíregyháza 2009) 39-98.

³³ Cf. *Katechisis*, 152.

³⁴ Cf. *Katechisis*, 104.

³⁵ Cf. *Katechisis*, 188.

³⁶ Cf. *Katechisis*, 200.

³⁷ Cf. Frygios, „Considerazioni sulla preparazione culturale,“ 55.

³⁸ Cf. Magocsi, Struminskyj, „First Carpatho-Ruthenian Printed Book,“ 292-309.

- Katechisis* = Iosif De Kamelis, *Катехисисъ для науки Угерорускимъ людемъ зложеніи* (Trnava 1698) 1-8.
- Magocsi, Struminskyj, "First Carpatho-Ruthenian Printed Book" = P. R. Magocsi, B. Struminskyj, "First Carpatho-Ruthenian Printed Book," *Harvard library bulletin* XXV/3 (Cambridge, Mass., 1977) 292-309.
- Pekar, *Bishops* = A. Pekar, *The Bishops of the Eparchy of Mukachevo with Historical Outlines* (Pittsburgh, PA, 1979) 9.
- Pop, „Catechismo“ = O. Pop, „Il Catechismo del vescovo De Camillis,“ *Da Roma in Hungaria* (Tamás Végheő ed.) (Nyíregyháza 2009) 245-253.
- Vasiľ, „L'opera ascetica“ = C. Vasiľ, „L'opera ascetica *La Vita Divina Ritrovata fra Termini del Tutto e del Nulla* di Giuseppe De Camillis,“ *Da Roma in Hungaria* (Tamás Végheő ed.) (Nyíregyháza 2009) 99-111.